

שַׁעַר הָאֲגֻדָּה

שִׁבְחַת אַחַדוֹת יִשְׂרָאֵל וּגְנוֹת הַפִּירוּד *¹

בדברים שלהלן באנו לברר מדברי רבותינו זכרונם לברכה את גודל חשיבות ומעלת אחדות עם ישראל, ואת חומרת הפירוד שביניהם. עיקר משמעות הדברים רעיונית היא; לא באו המה להורות הדרכות פרטיות היכן צריך אדם לגור והיכן צריכים ילדיו ללמוד וכדומה¹, אלא מה צריכה להיות ההתייחסות העקרונית שלנו לכלל עם ישראל על חלקיו השונים, הקרובים לתורה או הרחוקים ממנה².

חֲבוּר אַפְרַיִם אֶפְיִלוּ לְעַצְבִּים – הַנַּח לוֹ

במסכת כלה רבתי (פרק ה' הלכה א') נאמר: "שאני שנאת חנם דחמיר טפי מעבודה זרה, ומנא לן, דכתיב 'חבור עצבים אפרים הנח לו': בזמן שהם מתחברין, ואפילו לעצביהם, הנח להם". ובספרי (פרשת נשא פיסקה מ"ב) אמרו חז"ל: "ר' אלעזר בנו של ר' אלעזר הקפר אומר, גדול השלום, שאפילו ישראל עובדין עבודה זרה ושלום ביניהם, כביכול אמר המקום אין השטן נוגע בהם, שנאמר 'חבור עצבים אפרים הנח לו'. אבל משנחלקו מה נאמר בהם? 'חלק לבם עתה יאשמו'". ובאופן אחר קצת הובאו הדברים בבראשית רבה (פרשה ל"ח אות

---

* מאמר זה נכתב בחורף התשע"ד על ידי הרב איתם הי"ד, לשם פרסום בקובץ תורני קטן שהוצא לקראת הקמת ישיבת "תורת שלמה" ובית המדרש למנהיגות ע"ש הרב שלמה גורן זצ"ל בישוב נריה, שהרב איתם היה מיועד להיות אחד מראשיה.
השיעור האחרון שמסר הרב איתם בישוב נריה במוצאי יו"ט של חג הסוכות התשע"ו, עסק בנושא "הערבה ומשמעותה בארבעת המינים" (מובא בתחילת החוברת). תוכן דבריו בשיעור שם, מקביל למובא במאמר חשוב זה כאן.

¹ יעויין בזה ברמב"ם הלכות דעות פרק ה' הלכה א'-ב', ובספר החינוך מצווה ט"ז, ובפירוש דרך חיים למהר"ל מפראג על אבות פרק ד' משנה ט"ו, ובעין איה ברכות חלק א' אות נ"ח – שמכולם מתבררת הדרכת התורה שאין לאדם פרטי להיכנס כמיעוט בקבוצת רוב שאינה נוהגת לפי דרכה של תורה מתוך כוונה להעלות אותה, כי בפועל מה שעשוי להתרחש הוא להיפך, שהם יורידו אותו. אמנם, כשלא מדובר באדם פרטי אלא בקבוצה, שיש לה קיום בפני עצמה, הדין שונה וכידוע מענייני המנהגים בקהילות שעקרו בשלמותן לארץ ישראל (ואכמ"ל). ולהלן בשליש האחרון של המאמר נרחיב עוד בהבדל שבין אדם פרטי לציבור.

² יעויין עוד באריכות דבריו החוצבים של מרן הראי"ה קוק שהובאו בקונטרס 'ישוב משפט' (נדפסו שוב במאמרי הראי"ה, "פרק מהלכות ציבור"), ובקונטרס 'השלום והאחדות' לאדמו"ר מדרוהוביטש (נדפסו תרע"ד) פרק "אחדות ישראל" ובמאמר החתימה.

ו'): "רבי אומר, גדול השלום, שאפילו ישראל עובדים עבודת כוכבים ושלום ביניהם, אמר המקום כביכול איני יכול לשלוט בהן... הא למדת גדול השלום ושנואה המחלוקת"³.

ושם נתבאר, מדוע לא נשארה פליטה מדור המבול ואילו מדור הפלגה נשארה פליטה, הרי אלו לא היו טובים מאלו? אלא "על ידי שהיו אוהבים זה את זה, שנאמר ויהי כל הארץ שפה אחת, לפיכך נשארה מהם פליטה". ובתורת המנחה (פרשת וישלח, דרשה ט"ו) ביאר על פי זה מה שבמעשה העגל לא מתו אלא שלושת אלפים ואילו במחלוקת קורח ועדתו מתו פי כמה; ובשל"ה (פרשת תצוה, תורה אור אות כ"ט) הוסיף שלכך נגזרה כליה דווקא על דורו של המן, ממה שהיו "עם אחד מפוזר ומפורד".

וביאור הדברים הללו, כתב רבנו בחיי (בספרו כד הקמח, ערך שנאת חנם): "כי אף על פי שהיה מן הראוי לטרדן מן העולם מפני שהם עובדי עצבים, כיון שהם חבורה אחת ודעת אחת הנח לו, כלומר אאריך אפי להם". ועל הסיפא, "חלק לבם עתה יאשמו", ביאר בכלי יקר (ויקרא פרק ט' פסוק ג'): "חבור עצבים אפרים - הנח לו, שהקב"ה מאריך אפו אפילו בעבודה זרה, אמנם כשחלק לבם מעם ה', כתיב 'חלק לבם - עתה יאשמו'...". היינו שעל ההיפרדות מהעם נענשים עוד יותר מעל עבודה זרה - עד כדי כך.

ובטעם הדבר, ביאר האלשיך (בפירושו להושע ד' ט"ז) בלשון קצרה: "שמשבח האחדות ואומר: חיבור, אפילו לעצבים, הניחם - כי יבואו למוטב". כלומר שעל ידי החיבור ביניהם עתידים לבסוף לחזור לדרך הישר. וכעין זה ביאר הכלי יקר בספרו עוללות אפרים (ח"א מאמר כ"ג, וכן בכלי יקר דברים ל"א י"ז), שכל עוד הם יחדיו יכולים לשאת ולתת זה עם זה ומתוך כך יגיעו לבסוף לידי תשובה ודרך האמת, ולכן מאריך להם ה' אפו. וכל זה הוא על דרך מה שאמרו חז"ל (בראשית רבה ע"ו ט') שנענש יעקב על שמנע בתו מעשיו הרשע, שהיה לו לדון שמא תחזירנו למוטב (כבתנחומא וישלח י"ט).

דורו של דוד נפלו בגלל הדילטוריא

ועוד בחשיבות השלום והאחדות, אמרו חז"ל בירושלמי (פאה, פרק א' הלכה א') שאחאב הגדיל לעבוד ע"ז מכל קודמיו, ואף על פי כן נתן הקב"ה נצחונות בידו משום שהיה אז שלום בקרב ישראל, לעומת ימי מלכי ישראל הצדיקים שהיו נופלים במלחמה מפאת מחלוקות

³ וכן הוא בילקוט שמעוני (פרשת נשא רמז תשי"א) ועוד. ועיקר ההבדל מהספרי הוא שמדובר לגבי הקב"ה עצמו, ולא השטן. וכעין זה במדרש תנחומא פרשת (צו ס"ז ז' אות ז') ובפסיקתא רבתי (הוספה א' סוף פיסקה ג'): "...שאפילו ישראל עובדים ע"ז ועושין שלום ביניהן, ועומדין בחברה אחת, אין מדת הדין נוגעת בהם...", וביותר במסכת דרך ארץ (פרק ז' הלכה ל"ז): "...שאפילו בשעה שישראל עובדין עבודה זרה ויש שלום ביניהם, אומר הקדוש ברוך הוא אין רצוני ליגע בהן..." - שגם אינו בתורת 'כביכול' אלא בפועל ממש.

שבהם: "אמר רבי אבא בר כהנא, דורו של דוד כולם צדיקים היו, ועל ידי שהיה להן דילטורים היו יוצאים במלחמה והיו נופלים... אבל דורו של אחאב עובדי ע"ז היו, ועל ידי שלא היה להן דילטורין היו יורדים למלחמה ונוצחין"⁴.

וביאר השל"ה (שער האותיות, אות ב' פסקה י"ג-ד): "כי הרעה הגדולה שבעולם היא המחלוקת, שהיא קשה מעבודה זרה, כמו שאמרו רבותינו ז"ל, דורו של אחאב היו מנוצחים במלחמותיהן אף שהיו עובדי עבודה זרה, מפני שהיה חיבור ושלום ביניהם, ודורו של שאול היו מנוצחים במלחמה, אף על פי שלא היה בהם חטא, מפני שהיו דילטורין מחרחרי ריב ביניהם... נקוט האי כללא בידך, כי עון המחלוקת יותר קשה מעון עבודת כוכבים"

ובמאור ושמשי (פרשת תצוה) כתב עוד: "דהנה ידוע מפי סופרים ומפי ספרים, דהעיקר הוא שיהיה אחדות בישראל, והוא רגל אחד שכל התורה כולה נסמך עליו... ופסוק מלא הוא גם חלילה כשישראל עובדי עבודה זרה - אם יש שלום ביניהם אזי אין שום שטן יכול להם... ולהיפוך חלילה בביטול מצוה זאת - על ידי שנאת חנם נחרב בית שני... וכל המתקת הדינים תלוים בזה". וכתב עוד (בפרשת נצבים): "כי עיקר התריס בפני הפורענות - הוא האהבה והאחדות, וכאשר יש בישראל אהבה ואחדות וריעות בין זה לזה - אין מקום לשום פורעניות לחול עליהם... שאפילו באם הם ח"ו עובדי עבודה זרה, ויש ביניהם התחברות בלי פירוד לבבות - הם שוקטים ונחים באין שטן ופגע רע, ומתרחקים על ידי זה כל הקללות והיסורין".

אל תתחבר לרשע – הא כיצד?

אמנם אכן אמרו חז"ל גם (אבות פרק א' משנה ז') "אל תתחבר לרשע". וכפי שביאר הרשב"ץ (במגן אבות שם) "כי כשהוא מתחבר עמו הוא מחזק את ידו להוסיף על חטאתו פשע, כי הרשע אומר, מה אני מפסיד במעשי הרעים והלא כל בני אדם הם מחבבים אותי ומתחברים אלי" (עיי"ש עוד). וכדרך שכתב הרמב"ם בפירושו המשניות (שם) שהפחיתות נקנות בהתערבות עם הרשעים. ועיין עוד בשערי תשובה לרבנו יונה (שער ג' אות נ"א, ובאות קצ"ג האריך בזה) שהצדיקים מואסים את הרשע וכו'. ובפרט מתחדדים הדברים במכילתא דרשב"י (יתרו פ"ח, מסכתא דעמלק פרשה א'): "וכן אתה מוצא ביונדב, שמתחלה היו קוראין אותו

⁴ ובדברים רבה פרשת שופטים אות ו', הגירסה כך: "דא"ר שמואל בר נחמן, דורו של אחאב עובדי ע"ז והיו יוצאים למלחמה ונוצחין, ודורו של שאול כולם היו בני תורה והיו יוצאים למלחמה ונופלין, ולמה דורו של אחאב נוצחין, שלא היה ביניהם דילטורין... אבל דורו של שאול כולן היו דילטורין".

יהונדב, וכשבא לאותו מעשה, פחתו לו אות אחת ונקרא יונדב, שנאמר 'בהתחברך לרשע פרץ ה' מעשיך'⁵. מכאן אמרו חכמים, אל יתחבר אדם לרשע אפילו לקרבו לתורה".

אמנם לגבי עניין זה כתב מהר"ר עמנואל חי ריקי בפירושו הון עשיר (שם), שאף כי מחד גיסא יש להתרחק ממנו, הרי מאידך גיסא "אבל אל תרחיקהו בשתי ידים, אלא תהא שמאל דוחה את מעשיו וימין מקרבת אותו תחת כנפי השכינה בתוכחה ראויה". דהיינו שהתחברות המדוברת כאן היא עניין של התקרבות מיוחדת⁶, ועל כן יש הפרש בין התחברות לבין התרחקות: אין להתחבר ואפילו לשם קירובו לתורה, אבל אין פירוש הדברים גם שיש להתרחק ולדחות בשתי ידיים. וכן כתב בתפארת ישראל (שם) שאמנם אין להתחבר, אבל גם לא להתרחק כי אולי ישוב בתשובה על ידך.

ובאופן מחודש האריך מאד ר' צדוק הכהן מלובלין בפרי צדיק (ויקרא, סוף קונטרס עמלה של תורה), שפושעי ישראל בכללם צריכים להיות מחוברים לשאר עם ה',

"כי בהיותם יחד יתעורר נקודה הטובה שבמעמקי לב הרשעים להתחבר לקדושה, דמצא מין את מינו וניעור ועל כן אמרו בחגיגה (כ"ו א) מקרא דכאיש אחד חברים דביום טוב שמתקבצים יחד הכל חשובים חברים ואין נחשבים לעמי הארץ. והיינו כשמתאספים יחד לדבר מצוה כהאי דימים טובים שעולים לרגל. וכן בהא דכריתות שמתחברים להתענות ודוגמא דחלבנה וערבה שמצטרפין למצוה כי על ידי זה שמתחבר לעשות מצוה הרי הוא מעורר שורש קדושת יהדותו באתערותא דיליה, ואז מועיל התחברותו להיות נחשב כמוהם ועוד מוסיף כח גם בהם על ידי שמוציאים יקר מזולל בזה שמתחברים עמו. ומה שאמרו (אבות א', ז') אל תתחבר לרשע ואיתא באבות דרבי נתן (פרק ט') אפילו לדברי תורה, יש לומר זהו ביחיד המתחבר, דיוכל ללמוד ממעשיו, ולא בציבור והוא יחיד דוגמת סמני הקטורת שיש עשר לבד החלבנה.

וגם יש לומר שם דוקא לדברי תורה⁷ דלרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי, ולא לדבר מצוה, דגם פושעי ישראל מלאים מצוות כרמון, ואף על פי שאמרו (סוטה כ"א א) עבירה מכבה מצוה ואין מכבה תורה, וגם באחר שעליו אמרו בחגיגה (ט"ו ב) קרא דלרשע אמר וגו'

⁵ בפסוק (דברי הימים ב' כ' ל"ז) – "עם אחזיהו", והיינו שהיה רשע. וע"ע מה שחז"ל בתנחומא חוקת (ס"י ל"ז) דרשו פסוק זה על פטירת אהרן בסמוך לבקשת ישראל לעבור באדום.

⁶ וכעין זה משמע מהרמב"ם (הלכות תשובה פ"ד ה"ה), גבי מה שהתחברות לרשע היא מכ"ד דברים המעכבים את התשובה, "מפני שהוא לומד ממעשיו והן נרשמים בליבו".

⁷ בעניי דבריו הללו דוחקים מאד, ד"אפילו" הוא לשון רבותא, ועוד דלקרבו לתורה פירושו לקיום מצוות התורה ולא דווקא לעיסוק בלימודה. וכן הוא בשערי תשובה לרבנו יונה כ"ל. ומכל מקום עולים הדברים בחילוקו של ההון עשיר.

אפילו הכי אמרו שם דדומה לאגוז דאין תורתו נמאסת, מכל מקום לענין האגודה שיועיל להעלות ריח טוב יש לומר עיקרו בהתחברות למעשה מצוה..."
 וקצת רמז לזה לדברים הללו, ראה בתוספות יום טוב במסכת אבות (פ"א משנה י"ב) שהביא פירוש רבנו עובדיה ברטנורא על המימרא שאהרן קירב הבריות לתורה, דהיינו שכשידע באדם שעבר עבירה היה מתחבר עמו ומראה לו חביבות ומתוך זה היה שב בתשובה - ותהיה התוספות יום טוב שלכאורה הרי זה סותר למאמרם אל תתחבר לרשע, אבל מצא לזה מקור באבות דרבי נתן, עיי"ש⁸. ובאמת כן מצאנו לחד מקדמאי הלא הוא בעל המנהיג, שבתשובה לחכמי אראגון שבסוף ספרו כתב, על פי מאמר חז"ל במסכת כריתות (דף ו') שכל תענית שאין בה ממושעי ישראל אינה תענית וכקטורת הצריכה לחלבנה אף על פי שריחה רע⁹, "ללמדך שלא לבזות פושעי ישראל וקלי עולם ועמי הארץ מלהיות באגודתנו, להחזיקם בדרך היושר והאמת אולי יחזרו בתשובה".

ובדרך זו ביאר רבנו בחיי (פרשת כי תשא, שמות ל' ל"ד) מאמר חז"ל הנ"ל, כי שם שמים מתעלה ומתקדש בשעה שהרשעים חוזרים בתשובה ונמנין בכלל הצדיקים, שאם לא כן הצדיקים נתפשים עליהם מפני הערבות¹⁰, ושכן הוא בארבעת המינים. ורוצה לומר שבקטורת נצטוינו גם להעלות לשורש עבודת ה' גם את היסודות הרעים כחלבנה, לעשותם לטוב, ובלא זה תהיה עבודת הקטורת חסרה - וכן הוא ברשעים שצריך לצרפם לציבור להעלותם לטוב¹⁰. ומה שכתב בצדקת הצדיק שזהו דווקא כשהוא יחיד והציבור רבים, כעין זה כתב המהרש"א

⁸ ועיין בדברי הרמ"ק בתומר דבורה (פרק ב'), "ירגיל עצמו להכניס אהבת בני אדם בלבו, ואפילו הרשעים, כאילו היו אחיו ויותר מזה... ואפילו הרשעים יאהב אותם בליבו ויאמר, מי יתן ויהיו אלו צדיקים שבים בתשובה ויהיו כולם גדולים ורצויים למקום" וכו', עיי"ש. ויותר מזה מחודש בספר נעם אלימלך (פרשת נשא) "הצדיק צריך לדבק עצמו בכל ישראל כדי להטיב להם, ואיך הוא עושה עם הבעל עבירה חלילה, הלא אף שהוא בעל עבירה אף על פי כן צריך להשפעה ולחיות, ואיך יתקשר הצדיק עמו, לזה אמרה הגמרא גדולה עבירה לשמה, שהצדיק עושה גם כן איזה עבירה אלא שהיא לשמה, ועל ידי זה יכול להתקשר עם הבעל עבירה גם כן ויטיב לו גם כן" – אלא שאנו איננו באים כאן מצד ענייני עבירה לשמה אלא בגופי הלכות מהדרכת חז"ל לכלל הציבור.

⁹ וסיימה הגמרא מדברי אבי דאמר "מהכא – ואגודתו על ארץ יסדה". ולענ"ד רומז בזה לגמרא במנחות כ"ז ע"א גבי ארבע מינים שבלולב שמעכבים אלו את אלו, "וכן [אין] ישראל בהרצאה עד שיהו כולם באגודת אחת, שנאמר ואגודתו על ארץ יסדה". ועיין עוד בחולין צ"ב ע"ב דשלחו מתם ליבעי רחמים איתכליא על עליא דאלמלא עליא לא מתקיימין אתכליא (ובבה"ג סי' ט"ו בהלכות לולב באמת הביא זה לגבי הגמרא במנחות).

¹⁰ ואם כן נמצא שהרשעים צריכים לצדיקים, אבל מתוך שכן גם הצדיקים צריכים לרשעים מצד ערבות. ועיין באורות התחייה פסקה כ' ופסקאות מ"ג ומ"ה. ואכ"מ בענין זה הנוקב עד התהום.

(כריתות שם בחידושי אגדות), שכשם שסממני הקטורת י' המה והחלבנה י"א, כך גם הפושע מצטרף כשכבר יש עדה קדושה מבלעדיו, אבל לא כשהוא אחד מהעשרה¹¹.

ועל כל פנים נראה ברור שאומרם ז"ל "אל תתחבר לרשע" עוסק באדם הפרטי, לא ייעשה פלוני חבר לרשע פלמוני (ובאמת כן הוא בכל הני שצויינו באדר"ן [נ"א ספ"ט], עיי"ש), אבל אינו נוגע כלל ועיקר לשייכות עם הציבור, ועל כן יחד עם זאת אמרו חז"ל שבזמן שישראל מתחברין הנח לו וכו'¹².

אם כן מכללות הדברים נמצא מבואר היטב שאפילו בהיות חלק מהעם עובדי ע"ז ושאר עבירות, חלילה חלילה לטובים והצדיקים שבהם להתפרד מהם ולהיעשות כעם בפני עצמו לחד. שהוא עניין חמור מחמת עצמו. שעל ידי ההתפלגות מהרשעים מתחזקים הצדיקים בעצמם, אבל מאבדים תקווה לתשובת הרשעים, ואין הקב"ה חפץ באובדן חלק מעמו, כי אם בשובם מדרכם ויחיו.

¹¹ ואם כן מכאן הלכתא רבתא לעניינים אלו. אמנם אכתי צ"ע אם כדברי המהרש"א נשמע משאר מקומות. וכגון הך דדורו של אחאב וכו'. ובכל האמור שם מבואר שעניין האחדות שייך מכל מקום, ואפילו כשרוב שבטים עובדי ע"ז. אלא שבתור הדרכה פרטית חוזרים הדברים להערה הראשונה שבמאמר ולדברים שהובאו שם, עיי"ש. ויעויין עוד במה שכתב סבי זקני הגרי"א הענקין בספר פירושי איברא מאמר ב'.
¹² ורק בכל דברי חז"ל מובן שמדובר בפושעי ישראל שיש להם עדיין השתייכות עם הציבור, ולא שכבר בעצם נבדלו ממנו לגמרי והפנו לו עורף כמומרים (עיי' בדברי המהרש"א בכריתות ו' ע"א ומנחות כ"ז ע"א). וראה מה שכתב בזה בשו"ת ציץ אליעזר חלק ט' סי' מ"ב (אות ג').